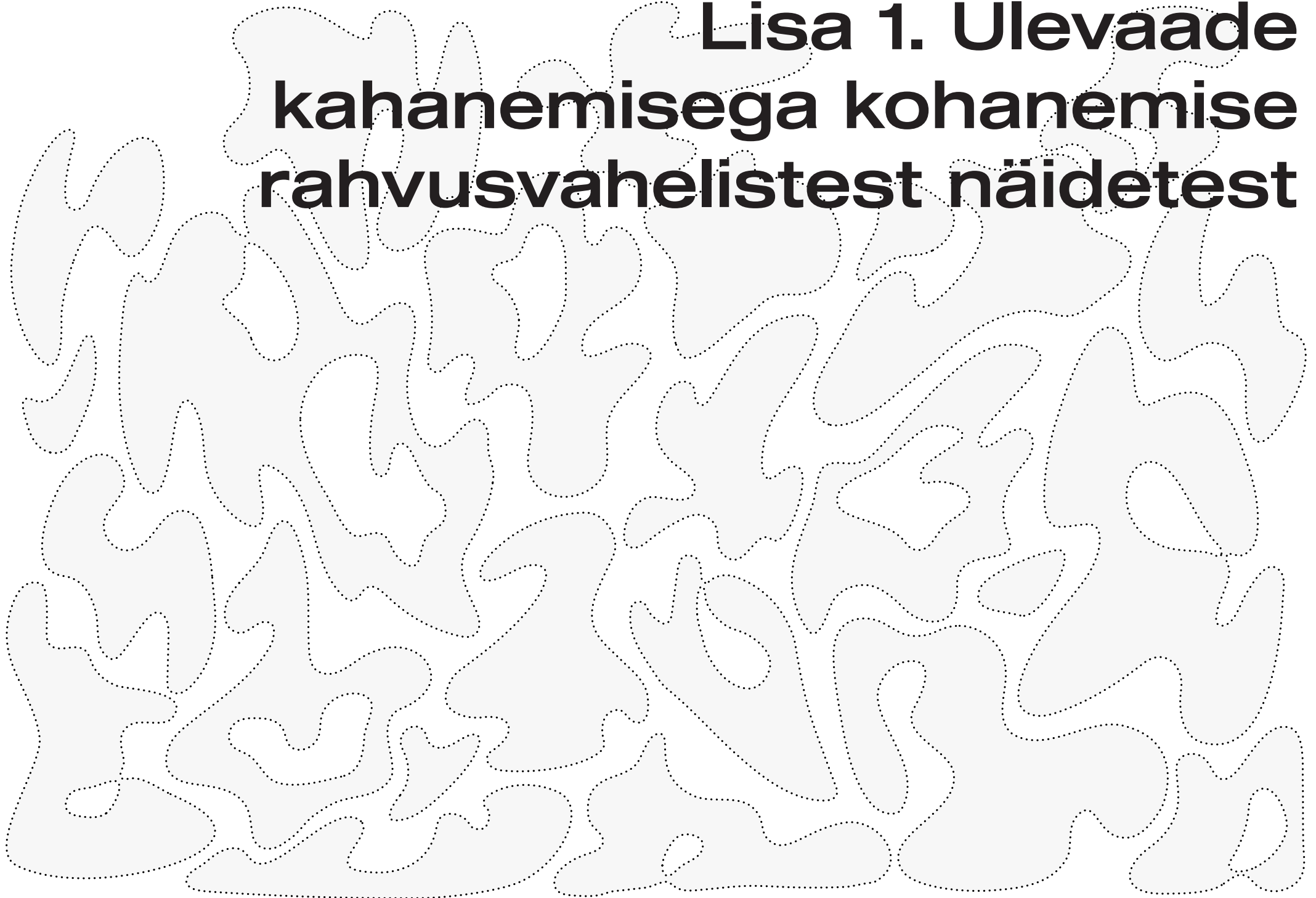

Lisa 1. Ülevaade kahanemisega kohanemise rahvusvahelistest näidetest

Ülevaade kahanemisega kohanemise rahvusvahelistest näidetest

Uuringu läbiviimist ja materjalide koostamist korraldas Rahandusministeerium tühjenevate korterelamute pilootprojekti raames,¹ mis viiakse läbi koostöös teiste ministeeriumite ja kolme kohaliku omavalitsusega. Projektis testitakse läbi planeeringulised, õiguslikud, kommunikatiivsed ja muud lahendused elanike ümberpaigutamisel jätkusuutlikesse korterelamutesse ning tühjana seisvate osaliselt eraomanikele kuuluvate korterelamute lammutamiseks.

Koostajad:

Tallinna Tehnikaülikool → Katrin Paadam, Liis Ojamäe, Kristi Grišakov (projektijuht)

Graafiline disain:

Disainiosakond

2020

¹ Tühjenevate korterelamute projekt
rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigivara/tuhjenevate-korterelamute-projekt

Sissejuhatuseks	→ 4
1. „Kahanemine taaskasvuks“ või „Kahanemine innovatsiooniks“	→ 5
2. Majanduskesksest lähenemisest hõlmava arenguvisionini	→ 6
3. Kohalooime ja kohaturundus	→ 7
4. Vanusesõbralik linn: eluase ja avalik ruum	→ 7
5. Kaasamisest osaluskultuurini	→ 8
6. Kohalik loodus ja kultuuripärand kui muutuste vundament	→ 10
7. Ruumi kohandamine sündmuseks ja ajutine ruumikasutus	→ 12
8. Kohalik kontekst regionaalses perspektiivis	→ 13
Kokkuvõtteks	→ 13
Kasutatud materjalid	→ 15

Sissejuhatuseks

Tegemist on teoreetilise ülevaatega kahanevate linnade probleemistikust, mis põhineb viimasel kümnendil avaldatud teemakohaste teadusartiklite analüüsil. Teoreetilise ülevaate eesmärgiks oli kaardistada erinevaid piirkondlikke strateegiaid ja kogemusi elukeskkonna kahanemisega kohandamisel, ning tuua asjakohaseid häid näiteid, mis võiksid olla rakendatavad ka Eesti kontekstis.

Kahanevate linnade probleemistikku analüüsivaid akadeemilisi materjale iseloomustavad järgnevad asjaolud:

1. Suur osa vaadeldaval perioodil avaldatud artikleid keskendub „kahaneva linna“ mõiste, kaasnevate probleemide ja protsessi põhjuste käsitlemisele, sh võrdlevalt Euroopa riikides
2. Arvestatav osa artikleid tegeleb kahanemise probleemi lahendamise küsimusega, eelkõige „valitsemise“ (*governance*) diskursuses, aga ka planeerimise kui valitsemise valdkonnana laiemas perspektiivis
3. Eraldi tegeletakse ruumi käsitlustega vaid spetsiifilises diskursuses (nt linnadisain), pigem esineb nn holistiline lähenemine, mis orienteerub linna arengut mõjutavate protsesside võimalikult terviklikule käsitlusele, hõlmates põhimuvalt nii majanduslikke, sotsiaalseid, kultuurilisi kui füüsilis-ruumilisi aspekte

Keskendudes eelkõige Euroopa linnade uuringu-põhisele kogemustele linnade kahanemisega kohanemisel, tuleb esile ka mõnevõrra erinev protsessi kulgu Ida-Euroopa linnades, mida on oluliselt mõjutanud 20. sajandi sotsiaalse süsteemi muutused. Täheledatakse, et seoses ühiskonna süsteemse siirdumisega kapitalistlike suhete taaskehtestamisele ning koosmõjus de-industrialiseerumise ja demograafiliste protsessidega, **on kahanevate linnade kontsentratsioon viimastel aastakümnetel suurim just post-sotsialistlikes riikides.**

Kahanemise intensiivsus on selles regioonis tugevam ja nähtavam kui Lääne-Euroopa linnades (Stryjakiewicz et al 2012, Liebmann ja Kuder 2012). **Post-sotsialistlikule olukorrale on tüüpiliselt omasem ka linnakeskuse ja eluasemefondi halb seisukord ning Euroopa keskmisest kõrgem tööstusega seotud keskkonasaaste** (Runge et al 2018, Liebmann ja Kuder 2012).

On esile toodud, et mitmete neoliberaalse arengutendentside tõttu on Ida-Euroopa kahanevaltel linnadel pigem sarnasusi USA kui Lääne-Euroopa linnadega. Ida-Euroopa erinevus seisneb eelkõige kohaliku tasandi pikemaajaliste strateegiliste arenguplaanide nõrkuses. Erandiks siinkohal on olnud Ida-Saksamaa, avaliku sektori ressursside mahu ja holistilisema lähenemise, samuti avaliku sektori ulatusliku sekumise poolest. (Stryjakiewicz et al 2012, Sagan ja Grabkowska 2012, Rink et al 2014) **Enamasti on Ida-Euroopa linnadele olnud iseloomulikuks raskused kahanemise tunnistamisega ja jätkuv orienteeritus (ebatõenäolisele) kasvule.**

Samas on viimasel aastakümnel toimumas samm-sammulised muutused, on täheldatud kasvavat ümberorienteerumist uutele, kahanemisega kohanemisele suunatud arengustrateegiatele (Spórna 2016, Stryjakiewicz et al 2018).

Käesolev ülevaade keskendub käsitlustele, mis toovad esile väärtuspõhistest hoiakutest lähtuvad kahanemisprotsessiga kohanemisele suunatud praktikad Euroopa linnade kogemuste näitel.

Shrinkage will not disappear from Europe's urban picture; on the contrary, given the global demographic change and the local dynamics of the global economy (and of global crisis effects), it is very likely that urban shrinkage will become an even more widespread phenomenon in the near future.
(Großmann et al., 2013: 224 in Schalppa 2017)

1. „Kahanemine taaskasvuks“ või „Kahanemine innovatsiooniks“

Kuidas kahanemisega toime tulla? See on küsimus kõikidele linnadele, kellele seniste strateegiate ümbermõtestamine on vältimatu reaalsus. Edukamad kogemused osutavad, et parim viis innovatsioonile (uudsed lahendused) ja jätkusuutlikkusele (kestlikkusele, mitte ilmtingimata kasvule) pöördumiseks on olukorra aktsepteerimine ja orienteerumine alternatiivsetele strateegiatele linna arenguprotsessi suunamisel. Sedalaadi uudsed lähenemised, mis arvestavad kohaliku elu ja ressurside eripära ning lähenemise kompleksusega (hõlmates erinevaid aspekte) ei välista ka, et tulevikus saavutatakse linna taaskasv. Kuid see pole peamine lähtepunkt nagu väidab Hospers (2014).

Edukate strateegiate garantiiks on situatsiooni igakülgne hindamine, kõiki eluvaldkondi ja tegutsejagruppe (sh erinevat tüüpi ettevõtjad ja professionide esindajad, kultuuri-, haridus- ja sotsiaalvaldkonnas tegutsejad ja erinevad elanike grupid) käsitlev, kultuuritraditsioone, ruumi omapära, materiaalsel ja mittemateriaalsel pärandil väärtustav ehk teisisõnu **kõige paremal viisil olemasolevaid ressursse ära kasutav innovatsioonistrateegia**. Olles suunatud eelkõige olemasoleva elanikkonna elukvaliteedi tõstmisele, on vajalik kohaliku omavalitsuse, institutsioonide, ettevõtete, asutuste ja elanike koostöö (Hospers 2014).

Innovatsiooni võti seisneb huvi-/tegutsejagruppide mõttevahetuses, mis koondavad mitte üksnes kogemuspõhiseid teadmisi, vaid **toovad esile peidetud või seni kasutamata ressursse**. Veelgi enam, uuenduslikke strateegiaid kujundades vajab kohalik omavalitsus elanike tuge ja abi, mille eelduseks on elanike soov ja motiveeritus oma teadmisi jagada. Seda teadmiste rikkust tuleb hinnata ning elanikud peavad tajuma, et nende teadmisi mitte üksnes ei väärtustata, vaid nendega elukeskkonna ümberkujundamises ka arvestatakse (Madanipour 2019). **Ametnikud ei saa kodanikke koostööle kohustada, vaid pigem soodustada ühisarutelusid nii kohaliku omavalitsuste kui elanike võimaluste ja piirangute osas, sõltumata sellest, kellelt tuleb algatus**. Muuhulgas peaks arutelud hõlmama ka avaliku sektori ülesannete võimalikku ümberjaotumist, eriti kahaneva linna kriitilistes tingimustes (Hospers 2014).

Koostöö printsibist lähtuv ruumiline sekkumine linna elukvaliteedi tõstmiseks peaks kujunema iseenesestmõistetavaks, st osaluskuultuuriks (Paadam, Ojamäe 2012), mis on rajatud erineva profiiliga osalejate poolt tunnetatud vajadusele, igal tasandil. Tuleb tõdeda, et kui osaluskuultuur on vanades, ilma sotsialistliku katkestusteta arenenud Euroopa demokraatias pigem juurdunud, siis Eestis on protsess tänu kodanike ühendustele, nt asumiseltside aktiivsele tegutsemisele pigem jõuliselt arenemas. Kahanemisprotsessiga hõlmatud Ida-Virumaal, kus oleks inertsist vabanemine ja teistsugusele mõtteviisile orienteerumine oodatud eelkõige kohalike omavalitsustelt, on see aga suhteliselt algusjärgus.

Elukeskkonna ümberkujundamise kavandamisel peetakse oluliseks kui mitte vältimatuks eeltingimuseks **elanike osalust ruumipoliitilistes otsustusprotsessides**. Selles peitub võimalus kohaliku sotsiaalse kapitali (jagatud väärtused ja normid, üksteise teadmistest ja oskustest osasaamine, koostegutsemine) ja kogukondliku kuuluvustunde tugevdamiseks (Hospers 2014 viitega McKnight & Block, 2010). Väärtustades linnaelanike panust ruumiloomesse, on oluline mõista selle seost erinevate professionaalsete valdkondade koostoimimisega. Otsides ruumilisi lahendusi mistahes sotsiaalsetele probleemidele (nt avaliku ruumi, sh naabruskonna jagatud ruumi kasutatavus, turvalisus, kättesaadavus ja ligipääsetavus erinevatele elanikkonna gruppidele), tuleb seda seostada ka linnaruumi kujundamisega (st linnadisain, mis on nähtav ja tajutav ruumi kvaliteedi hindamisel ja seega ka praktiseerimisel/kasutamisel) ning mõtestada neid toiminguid kohaliku kultuuri kontekstis ja orgaanilise osana linnaplaneerimise strateegiast ning seega terviklikust linnapoliitilisest perspektiivist (Madanipour 2019).

Kohalike elanike jätkuva paigastumissoovi tugevdamisele suunatud strateegiaga kaasnevaks nähtuseks võib kujuneda koha atraktiivsuse kasv uutele elanikele, mis saavutatakse elukvaliteedi tõstmise tulemusena. Kuid, nagu mainitud, elanike lisanudumine ei saa olla alternatiivsele kursile siirdumisel esmane eesmärk (Hospers 2014).

2. Majanduskesksest lähenemisest hõlmava arenguvisioni

Post-sotsialistlike linnade kogemus näitab, et kahanevate linnade probleemidega tegelemisel on **riskikohaks** osutunud instrumentaalne ja fragmenteeritud (killustatud, mitte-terviklik) lähenemine linna arengule. Sellise lähenemise näiteks on **kitsas keskendumine üksikutele infrastruktuuri objektidele või investeeringute ja töökohtade meelitamisele, pööramata tähelepanu elukeskkonna kvaliteedi jätkuvalle halvenemisele linnas (sh eluasemete kvaliteet) ja sotsiaalse sidususe nõrgenemisele**, mis edasist kahanemist veelgi võib soodustada.

Poola linnadest on näiteid (nt Katowice piirkonnas), kus tööpuudus on õnnestunud muuta tööjõupuuduseks (muuhulgas, tänu kahanenud elanikkonna arvule), kuid piirkonna töökohad ei pruugi olla (uuele) elanikkonnale piisavalt atraktiivsed, kui regiooni palgatase on jätkuvalt madalpoolne ja töökohtade struktuur ei paku piisavalt hõivevõimalusi erineva kvalifikatsiooniga inimestele. Samuti on olulise jätkuva kahanemise põhjusena toodud esile piirkonna vähest atraktiivsust, mistõttu elanikkonna lahkumine piirkonnast ei ole enam niivõrd tingitud majanduslikest, vaid pigem sotsiaalsetest, demograafilistest ja ruumilistest põhjustest. Seega **ei tohi kahanemisega tegelemisel alahinnata olemasolevate ja võimalike uute elanike poolt linnaruumile ja linna kuvandile üldisemalt antavaid hinnanguid** (Runge et al 2018, Strykiewicz 2012); ja nii olemasolevate kui potentsiaalsete uute (noorte) elanike ootusi elukeskkonna funktsionaalsele, tehnilisele ja esteetilisele kvaliteedile, teenustele piirkonnas ja eluasemetingimustele.

Kahanemisprotsess on dünaamiline — arenguplaanide koostamise käigus võib olukord kiiresti muutuda ning strateegiates tuleb sellega arvestada. Muuhulgas võib kiiresti muutuda olemasolevate elanike eelistus võimalusel piirkonnast lahkuda. Seetõttu võib uute elanike meelitamise asemel osutada kahanemise haldamisel tulemuslikumaks keskendumine elukeskkonna kvaliteedi parandamisele, et hoida olemasolevaid elanikke lahkumast.

Poola linnade kohanemisekogemusi analüüsid on leitud, et linnapoliitilised valikud on neis pigem olnud mõjutatud EL toetuste kriteeriumite ja riigi tasandil tehtud poliitiliste otsuste poolt, ning kohalike programmide ja strateegiate roll on jäänud

liialt nõrgaks või on rakendamine takerdunud kohalikesse poliitilistesse konfliktidesse (Strykiewicz et al 2012, Sagan ja Grabkowska, 2012). Sellisest kogemusest lähtuvalt on osutatud, et ilma riiklikul tasandil vastava strateegilise ja õigusliku raamistiku loomiseta on kohalikul tasandil linnauuendusega alustamine äärmiselt keeruline (Strykiewicz et al 2018). Kuivõrd Ida-Euroopa kahanevad linnad on pidanud tegelema mitmete keeruliste protsessidega samaaegselt, on neil sageli olnud ebapiisavalt ressursi ja võimekust tegeleda kahanemisprobleemidega, mistõttu linnade sõltuvus kohaliku tasandi välistest rahastusvõimalustest, ekspertiisist ja ka muudest ressursidest on tavapärase (Rink et al 2014).

Poola kogemusel on kohanemistegevused andnud paremaid sotsiaal-majanduslikke tulemusi neis piirkondades, kus on tegutsetud spetsiaalsete ja süsteemsete rekonstrueerimisprogrammide/-plaanide alusel, mitte nt üldisest arengukavast lähtudes, mille puhul on poliitiliste ja üksikute mõjukate huvigruppide ühepoolne surve protsessidele tõenäosem. **Samuti on edukamaks osutunud just sellised programmid, mis ei ole suunatud ainult infrastruktuurile, vaid enamatele linna arenguga seotud aspektidele (sotsiaalne, majanduslik, füüsiline, keskkondlik), või seni katkestatud või allakäinud alade taasühendamisele ülejäänud linnaruumilise struktuuriga.** (Strykiewicz et al 2018).

Gdanski näitel on toodud kriitiliselt esile, et rahvusvaheliste silmatorkavate edulugude imiteerimise asemel (nn „Guggenheim'i“ efekt) on oluline arvestada kohalike eripärade ja piirangutega, mis linnaruumi uuenduspotentsiaali kujundavad. (Sagan ja Grabkowska, 2012) **Oluline on mitte taas- või juurde luua sotsiaalset ebaõiglust ja polariseerumist erinevate linna piirkondade ja/või sotsiaalsete gruppide vahel, vaid tegutseda kohapõhiselt ja tundlikult, kohalike huvigruppide osalusel.** Ült-alla projektid võivad osutada küll edukaks üksikute füüsilise regeneratsiooni projektide puhul, kuid sotsiaalseid ja demograafilisi protsesse — ja linna kui tervikut — hõlmavate muutuste jaoks on alt-üles lähenemised ning kohalike tegutsejate kaasamine (sh elanike esindatus) osutunud oluliseks eduteguriks (nt Sagan ja Grabkowska 2012, Gdanski (Poola) näitel; Haase et al 2014 Halle (end Ida-Saksamaa) näitel).

3. Kohalooma ja kohaturundus

Kahanemisprotsessist tulenevaid strateegiaid ehk erinevaid viise, kuidas linnad kahanemisele reageerivad, võib vaadelda kohalooma ja kohaturunduse vastastikmõju protsessi kontekstis.

Kohaloomena käsitleme erinevate tegutsejagruppide (sh kohalik omavalitsus, erinevad institutsionaalsed/professionaalsed ja elanike grupid) **osalusel igapäevaselt ajas ja ruumis toimivat protsessi, mis väljendub leidlikes, muutusi esile kutsuvates või kohaväärtuse säilitamisele orienteeritud kultuurilistes, diskursiivsetes** (mõtlemises ja sõnas tunnustatud/levinud) **ja materiaalses praktikates** (Bain, Landau 2017). Kohad on pidevas muutuses läbi selle, kuidas erinevad huvigrupid igapäevaselt neid oma vajadustest lähtuvalt kasutavad, muudavad ja nendest räägivad. Koha väärtuse tajumus on seotud nii pikaajaliste traditsioonidega kui nähtavate muutustega elukvaliteedis, mis soodustab või kahandab kohaga samastumissoovi ja kuuluvustunnet kogukonnas.

Positiivne muutus elukeskkonna kvaliteedis (tajutav koha atraktiivsus, mis väljendub elukeskkonnaga rahulolus) **loob samaaegselt kuvandit, mis on lähtepositsiooniks ka kohaturundusstrateegiatele.** On leitud, et probleemsetes kahanevates linnades, kus orienteerutakse pigem kujunenud situatsiooni uenduslikule ümbermõtestamisele kui otseselt uuele kasvule pööramisele, **peaks kohaturundus olema eelkõige sissepoole suunatud.** See strateegiline suund loob eelduse koostöövalmiduseks (kohalik omavalitsus ja erinevad huvigrupid) kohaloomes ehk kohalike tegutsejate suutlikustamiseks (teadmised, mõistmine, tegutsemine), mis süvendab kuuluvustunnet, soovi osaleda linna arengut puudutavas otsustusprotsessis ja tegutseda ning tugevdab individuaalset ja kollektiivset identiteeti. Toimides läbi erinevate formaalsete (ametlikud kanalid) ja informaalsete (tutvusringkonnad) sotsiaalsete suhete kompleksi, nähakse kohaturunduse oluliste sihtgruppidega elanikke ja ettevõtjaid (Alexander, Hamilton 2016).

Sissepoole suunatud nn soe kohaturundus (ingl.k. „warm“ place marketing) orienteerub kohalikele tegutsejatele (elanikud ja ettevõtjad), kes on emotsionaalselt või sotsiaalmajanduslike võrgustike kaudu antud kohaga tihedalt seotud (Hospers 2011). Nende kohalike tegutsejate aktiveerimine (osalemine või mitteosalus

kohaloomes) on määrava tähtsusega kahanemise vähendamisel. Niisiis, nagu küsib Hoppers (2011): kuidas paigastada olemasolevaid sihtgrupe ja kuidas rahuldada nende ootusi?

4. Vanusesõbralik linn: eluase ja avalik ruum

Kahanemisega targalt kohanema orienteeritud linnad lähtuvad komplekssest olukorra hindamisest. Kaardistatakse ja otsitakse võimalusi suurendada nii materiaalselt (nt strateegiline kinnisvara, rahalised vahendid sh nende kokkuvõtteid) kui mittemateriaalselt (teadmised, usaldus, kogukonnatunne, tegutsemistahe jne) kapitali. Saksamaa „Gesundschumpfen“ (tervislik kahanemine), Suurbritannia „planning for decline“ (planeerides langust) ja Hollandi „slimpen“ (tark kahanemine) näidetele tuginedes, osutab Hospers (2014) konkreetsetele linnaruumi ümberkujundamisega saavutatud elukeskkonna kvaliteeti parandanud kogemustele, mis toovad selgelt esile ruumistrateegiate seosed erinevate ühiskonnagruppide vajadustega:

- Ridaelamukomplekse ühendatakse, laiendatakse või kindlustatakse suuremate parkimisaladega ja kvaliteetsete rohealadega
- Iga uue ehitatud korterelamu kohta lammutatakse kaks vana korterelamut
- Vanadele korterelamutele lisatakse lifte, rõdusid või väikesi aedu, mis soodustavad ka vananedes jätkuvalt oma kodus elamist
- Lapsesõbralik elukeskkond (elamu ja avalik ruum) motiveerib noori perekondi kodu looma ja paigastuma

Leinefelde Sūdstadt, Saksamaa

Näide 1994–2008 elluviidud põhjalikust elamufondi ümberkorraldamisest, radikaalsest modernistlike elurajoonide lammutamisest ja kohandamisest kaasaegsetele vajadustele.

Charan, Sri. (2018).

Study on Urban Sustainable Restructuring of Leinefelde, Germany and Revealing the Important Strategies for Environmental Well-Being for Shrinking Cities.

European Journal of Engineering and Formal Sciences. 2. 76.

world-habitat.org/world-habitat-awards/winners-and-finalists/zukunftswerkstadt-leinefelde

Mis puutub avaliku ruumi kvaliteeti, siis pole elanike ootustes ei silmatorkavat vanuselisi ega elukohapõhiseid erinevusi, millega kohalik poliitika kahanevates linnades elanike paigastumiseks arvestama peab. Kahtlemata on jätkusuutlikku tulevikku arvestades oluline, et noored perekonnad ei lahkuks ja peaksid võimalikuks neis linnades oma kodu luua. Nii näiteks väidab Portugali linnades läbiviidud elanike eelistuste uuring, et **tõmbefaktoriteks osutuvad avalikus ruumis liikumise võimalused** (nt valgustus ja jalakäijate teed, kaubandus ja vaba aja veetmise kohtadele takistusteta juurdepääs), **keskkonnanahoidlikud meetmed ja visuaalsed atribuudid (omadused, elemendid) avaliku ruumi esteetika kujundamisel** (Guimarães et al 2016).

Vanuse-sõbralik kohanemine elanike jätkuvaks paigastumiseks on edumeelsetes kahanevates linnades üks prioriteetseid mõtteviise, mis arvestab vananemise kui loomuliku protsessiga ning erinevas vanuses ja elustaadiumites elanike samaaegsete ja muutuvate vajadustega linnas elamisel (Buffel, Phillipson, Scharf 2012; Mace, Hall, Gallent 2007).

Vanuse-sõbralike strateegiatega käsitlused rõhutavad **erinevate vanusgruppide osalusvajadust linnauuenduslike strateegiatega kujundamisel, elanike algatuste toetamist kohaliku omavalitsuse poolt ja koostööd erinevas vanuses elanike vahel**, nt kohaliku linnaaia rajamine tühermaadele või kunstiprojektides osalemine; kohalike ressursside, eelistuste, vajaduste ja rahulolu uuringu läbiviimisele kaasaaitamine oma elukohas, eesmärgiga saavutada positiivne muutus naabruskonnas; osalemine linnauuendusega seotud aruteludes kohaliku omavalitsusega. Belgias, Inglismaal, Saksamaal jm läbi viidud uuringud osutavad, et **tuleviku elukvaliteet vanaduses sõltub suurel määral sellest, kuidas linnas elamist saab tajuda loomuliku osana vanaks saamise protsessis** (Buffel, Phillipson, Scharf 2012).

Eesmärgiga tugevdada kohalikku sotsiaalset kapitali, püütakse luua elukeskkonda, kus erineva sotsiaal-majandusliku staatusega perekondadele on tagatud kvaliteetne eluase, avalik ruum ja vajalik infrastruktuur (kultuuri-, haridus-, meditsiiniteenused jms). Üheks võtmelahenduseks oleks elamisruumi ja avalikku ruumi kvaliteedi arendamine mitte üksnes kesklinnas, vaid ka linna äärealadel (Mace, Hall, Gallent 2007).

Selline „perekonnaturule“ (ülalpeetavate lastega perekonnad) orienteeritud kohaliku omavalitsuse strateegia loob eeldused jätkusuutlikuks arenguks, välistades või leevendades sotsio-ruumilist segregatsiooni²

Seejuures tuleks äärelinna eluasemearendust kujundada nii, et see oleks atraktiivne ka kesklinnast erinevat vähemtihedat eluasemepiirkonda eelistavatele perekondadele, st omaks loodusliku keskkonnaga/uushaljastusega ja hajutatud privaatse elamisviisiga eeslinlike hüvesid. **Pole välistatud, et „perekonnaturule“ avatud äärelinna arendamise strateegia loob enam elupiirkondi, kus segunevad oma elukeskkonnast huvitatud ja selle arengusse aktiivselt sekkuvad perekonnad sõltumata sotsiaalmajanduslikust staatusest.** Antud strateegia sobivust tuleb adekvaatselt hinnata kohalikus sotsiaalses, kultuurilises (elanike eluasemehoiakud, valitsemiskultuur jms) ja majanduslikus kontekstis (maakasutus, nt vabanenud/ mahajäetud endised industriaalalad, omandisuhted). Selle õnnestumine oleneb (ka keskvalitsuse toel) kohaliku omavalitsuse motiveeritusest uuendada linnapoliitilisi seisukohti (Manchester'i ja Leipzigi võrdlev analüüs Mace, Hall, Gallent 2007) või isegi seniseid ideoloogilisi veendumusi ja arusaamu linna jätkusuutlikust tulevikust.

5. Kaasamisest osaluskuultuurini

Väga oluline on **usaldusliku suhte olemasolu kohaliku omavalitsuse ja elanike vahel**, mida sageli on vaja alles luua, sest elanike arvamust pole „ülalt-alla“ juhtimise süsteemis küsitud või pole sellega arvestatud. Nagu deindustrialiseerimise tagajärjel kuhjunud probleemides oma uut suunda otsiv Blaenau Gwent'i juhtum Lõuna-Wales'is näitab, on usalduse puudumine oluliseks takistuseks ka kohalikele omavalitsusele uute ideede elluviimisel. Tugeva koha-kiindumusega elanikud usaldavad üksnes samalaadse hoiakuga kohalikke tegutsejaid, antud näite puhul väikeettevõtjaid, nn „nurgapoodnikke“, kes aitavad kogukonnal toimida läbi pakutavate teenuste (ja osaliselt ka töökohtade) ning keda peetakse kogukonda kuuluvateks.

² Elanike sotsiaalmajandusliku staatuse või etnilise kuuluvuse põhine eristuv paiknemine linnaruumis, nt jõukate elanike koondumine kesklinna ja vaesemate elanike väljavool kesklinnast taaselustamise protsessi tulemusel, jõukate elanike eksklusiivne getostumine tarastatud, teistele elanike gruppidele suletud või piiratud juurdepääsuga elupiirkonnale linna erinevates kohtades või vaeste elanike getostumine teatud linna elupiirkondadesse, kus lisaks kehvadele elamistingimustele on ka muud osutatavad igapäeva-, kultuuri-, haridusteenused teenused ebakvaliteetsed.

Kohalikud omavalitsused, kes on leidnud võimaluse usalduse tekitamiseks väikeettevõtlust ja uusi tegutsejaid (start-up jm) tasuta nõuandeid jagades toetada, lähtuvad põhimõttest: *kui inimene suudab olla iseendale tööandja, siis ta loob väärtust tervele kogukonnale*. Tegemist on olulise pöördega harjumuspärasel rajal. **Kohalik omavalitsus näeb väikeettevõtjas**, kelle tegutsemismotivatsioonis põimuvad materiaalsed huvid ja emotsionaalne seotus kohaga, **vahelüli usalduse loomiseks kohalike elanikega ja sotsiaalse kapitali tugevdamiseks** (vt Sotsiaalse kapitali indikaatorite tabel all). Ühtlasi identifitseeritakse ettevõtjaid muutuste agentidena ehk teisisõnu, ettevõtjates nähakse oodatud muutuste elluviijatena, kes läbi kogukonda kuulumise loovad silla minevikukogemuse ja olemasoleva olukorra vahel ning panustavad uutesse majandustegevustesse sooviga arendada oma kodukohta. (Ročak, Hospers, Reverda 2019).

Sotsiaalse kapitali indikaatorid (Allikas: Ročak, Hospers, Reverda 2019):

Ressursid	Võimestamine	Osalemine
Inimesed usaldavad oma kaaselanikke ja kohalikke organisatsioone, kellel on valitsemisvastutus piirkonnas	Inimesed tunnetavad, et nende häält kuulatakse.	Inimesed osalevad sotsiaalses ja kogukonna tegevustes
Kohakiindumus: inimesed tunnevad seotust kaaselanikega, kodukohaga, kuuluvus koha ja inimeste hulka	Inimesed on kaasatud protsessidesse, mis neid puudutavad	Inimesed teevad koostööd oma huvides (nn mitteformaalselt) perekonna ja sõpradega, teiste elanikega, sotsiaalses võrgustikes. Üksteist toetatakse vajadusel
	Inimesed võivad ise algatada muutusi esile kutsuvaid tegevusi	

Üks edulugu, mis vastab sotsiaalse Ročak, Hospers, Reverda (2019) sotsiaalse kapitali kujundamise ideaalmudelile:

Altena, Saksamaa

Altena linna juhtum (Schlappa 2017) on üks neist näidetest, kus drastilisele kahanemisprobleemile läheneti konstruktiivselt elanike igakülgse kaasamisega strateegiliste otsustuste tegemisse linna edasise arengu kohta.

Perioodil 1974–2012 vähenes töökohtade arv linnas 50% ning rahvastik vastavalt 32 000 elanikult 18 000 elanikule; 2030. aastaks eeldatakse rahvastiku vähenemist 12 000 elanikuni. Pidev aktiivses tööjõueas elanike lahkumine tõi kaasa 30% vanemate kui 60.a. elanike arvu kasvu, nagu ka kiiresti langevad kinnisvarahinnad, vähenenud kohaliku omavalitsuse tulu, allakäinud teenused ja füüsilise infrastruktuuri kvaliteet. Aastal 2012 ühines Altena regionaalvalitsuse initsiatiiviga, mis toetab regiooni kahanevaid omavalitsusi.

„Altena lootusetu juhtumi“ teekond uude faasi algas 2005.a., mil viidi läbi vananeva elanikkonna väljakutseid käsitlev uuring, mis oli aluseks edasistele sammudele koos mitmesuguse ekspertiisiga konsultantidega; samal aastal eraldas regionaalvalitsus väikese summa linna strateegilise arenguplaani „Altena 2015“ koostamiseks, mis valmis 2007.a. Dokument koosnes 10 prioriteetsest valdkonnast, mis hõlmasid 317 tegevust.

Altena arendusprojekt tugines kolmele „sambale“ — koosvalitsemine, koosjuhtimine, teenuste ja füüsilise infrastruktuuri koostootmine — mis kõik eeldasid erinevate volitatud institutsioonide (KOV) ja huvigruppide koostööd nii ideede genereerimisel kui praktilistes tegevustes osalemisel.

Kõigis kolmes valdkonnas oli prioriteediks kodanikuühiskonna kaasamine, osalus ja koostegemine; kodanike, ettevõtete ja avaliku sektori ühisaktsioonina moodustati MTÜ, kelle ülesanne oli järelevalve teostamine strateegiliste otsuste elluviimise üle.

Koosvalitsemise kogemus osutus positiivseks tänu otsuste läbipaistvusele, mis saavutati ulatusliku visioneerimise, planeerimise ja osalusmeetoditega. Arenguvisioni ja praktilise strateegia koostamise kogemus näitas, et selline protsess võimaldab lähenemist erinevatele arusaamadega ja ootustele, mis avalikule sektoril ja kodanikel on tekkinud seoses võimaliku väljumisega pikaajalisest süvakriisist.

Koosmajandamise kogemus näitas vanema elanikkonna valmisolekut osaleda nii otsustustes kui strateegia praktilises elluviimises, mille planeerimisel osalesid nii poliitikud, ettevõtted kui kirikud ja vabatahtlikud. Tegevused, millega alustati juba enne „Altena 2015“ strateegiat, hõlmasid kõikvõimalike sotsiaalabi-, meditsiini- ja haridusteenuste osutamist, kunstiprojekte jms. Lisandusid töötoad uute oskuste omandamiseks; ka väljapoole suunatud kultuuripärandile tuginev festival jpm. Edukuse tagas tegevuste koostöös planeerimine ja läbiviimine.

Teenuste ja füüsilise infrastruktuuri koostootmine hõlmas mitmeid projekte nagu kaubatänava muutmine jalakäijate teeks, milleks linnavalitsus jagas tööriistu ja ekspertteavet; nõuandepunkti rajamine endisesse bussijaama; pop-up poed jpm.

Suur osa tegevusi hõlmas elukeskkonna parandamise aktsioone nagu osa elamute lammutamine, renoveerimine, teede korrastamine jm.

Altena linn tunnistati 2014. a. kesklinna uuenduse eest rahvusliku preemia vääriliseks.

Kohalik kinnisvaraturg on väikses tõusus ja veidi on lisandunud 30ndates eluaastates elanikke, mis on märk parenenud kuvandist ja tõenäoliselt toimunud kohaturundusest.

Altena linnavalitsus on pikaajalises koostööpraktikas pälvinud elanike toetuse ja usalduse ning kogu protsess on kahtlemata tugevdanud kohalikku sotsiaalset kapitali, millele saab tugineda jätkuvas arengus.

põimuvaid positiivseid mõjuvaldkondi järgmised märksõnad: identiteet, profiilid ja brändimine; majanduskasv ja hõive; arendus ja loovus; koha atraktiivsus ja elanike, ettevõtete ja investeringute paigastumine; kohakuvandi atraktiivsus turistidele, külalistele ja kohalikele elanikele; tingimused era ja avaliku sektori ettevõtetele ning tehnoloogia ja sündmusmajanduse valdkondades uue hariduse omandamisele; heaolu, elukvaliteet ja optimism.

Strateegia orienteerub muuhulgas ka aastaringsele turismi arendamisele, sh rahvusvahelisel ja sõsarlinnade tasandil teistes riikides, mille edukuse tagavad valdkondade võrgustikud ja klastrid ning nende koostöös toimiv kohabränding. Kohalik omavalitsus soovib toetada igasuguseid sündmusi, koostöövorme ja tegutsejagruppe, millel on positiivne mõju linna elukeskkonnale ja seega ka kohalikele kogukondadele ning nende heaolule. Elamusmajanduse arendamise innovatiivne mõju peegeldub ka kohaliku omavalitsuse ametite vahelises tõhusamas koostöös.

Samaaegselt toimetavad kuus poliitilist eelarvekomisjoni, kes tegelevad toetuste määramisega. Erilise tähelepanu all on erasektori ja mittetulundusühingute koostöö. Esimese vastutus on rahastamine, vahendite ja *know-how* jagamine neid huvitavate tegevuste/sündmuste raames; teise ülesanne on ideede genereerimine, osalemine ja (sageli vabatahtliku) tööjõuga kindlustamine elamus-tegevuse/-sündmuse produtseerimisel (sh igasugused linnaelanike heaolu puudutavate teenuste arendamine nagu noorte spordiklubi rajamine jms.)

Mitmel tasandil integreeritud lähenemisest lähtuvat elamusmajandusstrateegiat hinnatakse kõrgelt kui koostöövormi, mis on pannud aluse uut tüüpi ettevõtlusele ning panustanud oluliselt linnaruumi arendamisse. Veel leitakse, et valitud strateegiat on soodustanud väikelinna inim-mõõtmelisus ja kohalik dünaamika (st kogukonnasuhted, kohalik kultuur).

Oluline on märkida, et „Frederikshavn'i saaga“, mis jõudis elamusmajanduse institutsionaliseeritud strateegiani 2009. a., algas juba kümme aastat varem olukorras, kus nagu paljudes teisteski linnades toimus traditsiooniline tööstuse allakäik (suleti laevatehas, vähenes kalatööstuse osatähtsus, järsk ostuturismi langus seoses tax-free müügi likvideerimisega laevadel), rahvastik vähenes, elanike haridustase oli suhteliselt madal ja geograafiline asukoht perifeerne. Hädaolukorrana määratletud linnaarengufaasis otsiti uut strateegiat ning juba 1998 tehti eksperimenteerivaid investeringuid elamusmajandusse (kohalik staadion, jäähall, kunstide maja), millega loodi võimalus sündmuste toimumiseks. Samal ajal investeeriti linnauuendusse ruumi kvaliteedi parandamise eesmärgil ka mitmel teisel viisil: järk-järgult kujundati elamusterohkeks kesklinna (nt mereteemaline kujundus, võluvad väljakud, valgustus, välikohvikud ja kohad suvekontsertide korraldamiseks); hiljem keskenduti maastikukujundusele lähiümbruses (sportimise ja vaba aja veetmise kohad); näiteks, uue ikoonilise kuvandi lõi suveperioodil 100 palmipuuga (talvine hoiukoht talveaias) palistatud rannaala koos mitmete elamusi pakkuvate tegevustega. Sellest kujunes linnaarenduse sümbol.

Elanike ja ettevõtjate aktiivsus elamusstrateegia algatamisel ja elluviimisel oli märkimisväärne uute toidubrändide arendamisest temaatiliste hotellimajutusteni jpm. Kohalikud valgustusdisaini loojad saavutasid edu rahvusvahelisel turul, rikastades traditsioonilist tööstust olulise loovtööstuse dimensiooniga.

Kõik realiseeritud elamusmajanduslikud algatused panustasid kohaloomesse, mille tulemusena muutus kohalik identiteet ja kuvand: tööstuslinnast elamuslinnaks.

6. Kohalik loodus ja kultuuripärand kui muutuste vundament

Kahanemise üks tunnuseid on traditsioonilise tööstuse hääbumine, mida innovaativsed strateegiad erineval viisil, kuid kohalikku kultuuri ja elanike identiteeti tundlikult suhtudes ära kasutada saavad. Nii näiteks kuulub Põhjamaade kogemusse **ettevõtluse ümbermõtestamine, kus kohalikke traditsioone arvestavalt liigutakse elamusmajanduse arendamise poole**, mille põhisuundadeks on: toidutööstuse orienteerimine elamuspõhisele tarbimisele, linnauuendus, kultuuritarbimise võimaluste laiendamine nii sise- kui välisruumis ja kindlasti kohaliku loodusressursi esiletõstmine ja kasutamine tervislike eluviiside edendamiseks (Lorentzen 2012).

Nii näiteks on Põhja-Taani 11 perifeerset kohalikku omavalitsust teinud innovaativse pöörde institutsionaliseeritud elamusmajanduse suunas, mis tähendab, et see suund on mitte ainult dokumenteeritud, vaid ka elluviidav avaliku sektori strateegiana. Linnade fookused elamusmajanduses on erinevad; seda enam, et näiteks puhkajaid võluvad piirkonna looduskaunid kohad on jagatud ruum, mida ei saa kohaturunduses privatiseerida ühe linna hüvena (ibid.).

Fredrikshavn, Taani

Lorentzen (ibid.) toob esile Frederikshavn'i linna (23 000 elanikku; haldusalas 62 000), kus institutsionaliseeritud elamusmajanduse strateegia toimib alates 2009. aastast ning mis on olnud innovatsiooni käivitaja mitmes tegevusvaldkonnas nagu kultuur, sündmused, vaba aja ja tootmisvõimaluste laiendamine. Strateegiadokumendis iseloomustavad elamusmajanduse potentsiaalseid, omavahel

Ida-Saksamaa ja Poola **kahanevate tööstuslinnade** näitel on selge, et pikaajaliste traditsioonidega tööstuslinnale uue „loo“ ja kuvandi leidmine on keeruline.

Uuringud on näidanud, et vaatamata tööstuse olulisele vähenemisele on linna-elanikel sageli säilinud endiselt tugev tööstusel tuginev kohaidentiteet, mis võib viia vastuseisuni alternatiivsetele tulevikuvisionidele. Seda toetab tööstusalale iseloomulik ruumistruktuur ja tööjõu/töökohtade struktuur piirkonnas. Üsna iseloomulikuks on osutunud huvigruppide konfliktid vastanduvate kuvandi-ideede põhjal ning „vana“ tööstuseliidi vastuseis uutele arengusuundadele, vastavatele investee-ringutele ja linna tööstuskuvandi muutustele. Seega võib tugev tööstustraditsioon piirkonnas uute arengustrateegiatega leidmisele piirkonnas vastu töötada isegi juhul, kui toimivat tööstust seal enam kuigipalju ei ole.

Kui aga tööstuse restruktureerimine on olnud suhteliselt edukas ja tööstustegevus jätkub — enamasti küll kitsama spetsialiseerumisega ja kõrgemal tehnoloogilisel tasandil, st töökohtade kadu on paratamatu ja linna kasvu see enamasti ei toeta — siis võib tööstustraditsioon olla ka ressursiks, mis pärandi übermõtestamise korral toetab uue positiivse linnakuvandi teket ja teenusmajanduse arengut (sh turismisektor). (Liebmann ja Kuder 2012 Brandenburgi jt Ida-Saksamaa endistel tööstuslinnade näitel, Stryjakiewicz 2018 Poola näitel)

Loodust väärtustavad lähenemised linna kaasaegsel ümberkujundamisel, mis on kooskõlas ka kliimamuutustest tingitud väljakutsetega, on aktuaalsed ka kahanevates linnades. Seda võib vaadelda kui ressursi uute linnapraktikate ja kuvandi loomisel ning sotsio-ruumilise segregatsiooni leevendamisel, nt elukeskkonna kvaliteedi tõstmise eesmärgil tühermaade rohealastamine väheosaste elanikegruppide vajadusi arvestades (Scott; Lennon; Haase; Kazmierczak; Clabby & Beatley 2016)

Endised tööstusalad või muud linna kahanemise tõttu kasutusest välja jäänud alad või hooned loovad mitmesuguseid võimalusi uute rohealade loomiseks või nendega eksperimenteerimiseks, nii püsiva maa-kasutuse muutusena kui ka vahekasutusena uute arenguvõimaluste ootuses. Näiteks linna-aiandus (võimalus nii hobitegevuseks, toidu kasvatamiseks, kui sotsiaalseks kommunikatsiooniks ja kogukonnatunde tugevdamiseks); mitmesuguse kujunduse ja kasutusvõimalustega pargialad; „linna-metsad“ (vähese hooldusvajadusega ja ökoloogilist mitmekesisust toetavad alad);

kunstiprojektid linnalooduses; hea ligipääsuga ja kvaliteetse avaliku ruumi loomine vee-äärsetele aladele (jõgi, meri), jms. Sedalaadi strateegiatega üheks riskikohaks on osutunud segregatsiooni võimalik süvenemine, mistõttu on oluline juba planeerimisel tähelepanu pöörata, et võimalused ja ligipääs „rohelise“ (linnaaed, mets, park jm) ja „sinise“ (veekogu) infrastruktuuri kasutamiseks oleks tagatud erinevatele sotsiaal-majandusliku suutlikkusega gruppidele.

Wielkopolska, Poola

Poola Wielkopolska regiooni linnades on analüüsitud sealseid linnauuenduse parimaid praktikaid, mis on võimalik koondada nelja suuremasse gruppi (Stryjakiewicz et al. 2018: 333):

- Sotsiaal-majanduslikud projektid, mille eesmärkideks on olnud soodustada piirkonnas sotsiaalse kapitali arengut ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamist ning kohaliku majanduse ja väike-ettevõtluse arengut, erinevate interaktiivsete tegevuste kaudu;
- Infrastruktuuri ja transpordiprojektid, mille eesmärgiks on olnud erinevate ruumiliste barjääride poolt katkestatud linnaruumi või -struktuuri ühendamine;
- Avaliku ruumi loomisele või kvaliteedi tõstmisele suunatud projektid, sageli suunatud linnakeskuse elavdamiseks (nt turuplatsid ja väljakud, pargid, rohealad, kaubandust ja teenuste pakkumist koondavad tänavad jm);
- Postindustriaalse, -militaarse või endiste raudteetranspordi alade arendamisele suunatud projektid; nendele aladele ja objektidele uute funktsioonide leidmine, et kohanduda tänapäevase majandusliku ja institutsionaalse olukorraga.

Kuigi näiliselt ehk lihtsadki lahendused, eeldab selliste projektide õnnestumine olulisel määral kohalike elanike ja teiste huvigruppide kaasamist (nt eri vormis konsultatsioonid ja workshopid elanikegruppidega erinevates projekti etappides, sh projekti algatamisel ja eesmärkide seadmisel; aga ka erinevatel meetodil läbiviidud elanikkonna uuringud, mis võimaldavad kahepoolset infovahetust: et paremini mõista elanike eelistusi ja kohapõhist teadmist kui ka projekti laiemalt elanikkonna seas kommunikeerida; arutelud ja läbirääkimised erinevate huvigruppidega, sh kohalikud võtmeinsti-tutsioonid, ettevõtjad jne).

Samuti on edukate projektide puhul olnud iseloomulikuks see, et need vaatavad kaugemale „klassikalisest“ majanduskasvule orienteeritusest ning on eesmärgistatud laiemate sotsiaal-majanduslike ja ruumiliste muutuste saavutamisele. Olukorras, kus senine planeerimispraktika on olnud teistsugune, on need sammud ressursi nõudvad, kuid samas linnauuenduses mistahes innovatiivse lahenduse eeltingimuseks.

Lisaks on Euroopa linnade kogemuste analüüsimisel osutatud olukordadele, kus kasutusse läinud ja elanike poolt hinnatud, **sageli linna keskusladel asuvad rohealad on linna kahanemise peatumisel sattunud arendamissurve alla. Nende alade säilitamine ka pikas perspektiivis on seda olulisem, et „roheline“ ja/või „sinine“ infrastruktuur on kahanemisega edukalt toime tulnud linnades sageli elanike jaoks osutunud oluliseks linna tõmbefaktoriks** (UK ja Saksamaa näitel, Haase et al 2018).

Tööstusmaastike väärindamise praktika

Tööstusmaastike taastamise ja eduka turundamise seisukohalt on edukaks näiteks 1990datel alguse saanud **Emscher Park, Saksamaal** climate-adapt.eea.europa.eu/metadata/case-studies/a-flood-and-heat-proof-green-emscher-valley-germany/11305605.pdf

Kaevandusmaastike väärindamise praktikate ülevaade

Sepp jt (2020) Virumaa maavarade võimaliku kaevandamise keskkonnamõjud põhja- ja pinnaveele ning maastikule keskkonnageoloogiliste mudelitega analüüsituna koos alternatiivsete leevendusmeetmetega virumudel.ut.ee/sites/default/files/virumudel/files/k7_kaevandamine_ja_maastik.pdf

Kogukonnaaianduse ja -põllumajanduse praktika Leipzigi näitel

bauhaus-dessau.de/dl/9cfe0650dc182684bac1b7975e3e8c46/Booklet_Pixelierung-Roter-Faden_en.pdf

milles erinevad huvigrupid saavad sekkuda ruumi loomisprotsessi (Paadam, Ojamäe 2012 Tallinna mereäärse ala uuringu näitel). Ajutine ruumikasutus kitsalt majanduslikel eesmärkidel, nii kahanevates kui kasvavates linnades, ei pruugi ilmingimata lähtuda maakasutuse instrumentaalsetest kaalutlustest (Madanipour, 2017), nt sageli pigem halvas seisukorras ajutised autoparklad, mis kitsendavad avaliku ruumi kasutuspotentsiaali.

Mitmed käsitlused toovad esile lühiajalise sündmuse kui efektiivse lahenduse ajutiseks ruumikasutuseks, mis võib kujuneda katalüsaatoriks pikemaajalistele muutustele. Lühiajaline sündmus on positiivne ja loomingulise potentsiaaliga, võimaldades genereerida uusi ideid ning mobiliseerides ruumikasutusele nii elanikke, võimalikke linna külalisi (olenevalt sündmuse ulatusest) kui ettevõtjaid (nt laadad, festivalid jms). On täheldatud, et suursündmused nagu rahvusvahelised näitused või laadad või ka nominatsioonid, nt „Euroopa kultuuripealinn“ või EXPO'd, toovad endaga kaasa kohalike elanike lootuse paremate väljavaadete võimalikkusest linna arengus ja elanike heaolus (Anderson, Holden 2008; Madanipour 2018). **Ajutine ruumikasutus aitab vältida „kahanemise atmosfääri“ negatiivses tähenduses** (lagunevad ja tühjenevad hooned, kasutusest väljas ruum) **ning aitab ruumi kasutuspotentsiaali ümber mõtestada** (Barreira et al 2019 Portugali kahanevate väikelinnade näitel).

Olemuselt on ajutine ruumikasutus ühelt poolt pragmaatiline ja teisalt paindlik meetod ruumi tootmiseks (nt hooaja traditsioon Pariisis: suverannad Seine'i kaldal). See on mitmedimensiooniline protsess, millest on kasu nii loomingulistele ettevõtjatele, kui linnaelanikele, nii maaomanikele kui linnavalitsusele (Madanipour 2018). **Ajutine ruumikasutus pakub head mõtlemisaega edasiste linnauuenduse strateegiate kujundamiseks.** Samas on oluline pöörata tähelepanu sellele, et esmase ruumikorrastatuse käigus ei läheks kaduma ajaloolise väärtusega tööstuslikku ruumipärandit, nagu seda Ida-Euroopa linnade näitel on juhtunud (nt Poola, Strykiewicz et al 2012) või on pärandikonteksti uusehitistega mõtlematult sekkunud (nagu Tallinnas 90ndatel Rotermanni kvartali kõrvale ehitatud Metropol hotelli, Paadam, Ojamäe 2012).

Veel tuleks kohalikul omavalitsusel jälgida, et endiste tööstusruumi konverteerimise ja taaselustamise protsessis ei tekkiks uued sotsio-ruumilised segregatsioonid.

7. Ruumi kohandamine sündmuseks ja ajutine ruumikasutus

Tööstusest vabanenud alade korrastamine ajutiseks kasutuseks on kahanevate linnade võimalus näidata potentsiaalset elujõulisust, avardada kasutatavat linnaruumi kohalikele elanikele, ettevõtjatele, kultuuriagentidele. Olenevalt tegevuste/aktiivide iseloomust võib ajutine kasutus võita laiemat tähelepanu ka väljaspool kohalikku konteksti.

Ajutine ruumikasutus tööstusest vabanenud aladel, millele varem puudus funktsioonist tingitult ligipääs, ja eriti juhtumitel kui see on kujundatud sündmuseks või erinevaid linnaelanikke köitvateks mitmeteks järgnevateks sündmusteks, on arvestatav viis ka linlaste kollektiivse identiteedi tugevdamiseks. See on õnnestumise korral oluliseks vaheetapiks linnaruumi planeerimisel ja kujundamisel,

8. Kohalik kontekst regionaalses perspektiivis

Kahanevate linnade probleematika asetub sageli laiemasse piirkondlikku konteksti, mistõttu on asjakohane tegeleda seonduvate küsimustega nii kohaliku kui regionaal-poliitilise planeerimise perspektiivis. **Linnade üksikjuhtumeid tuleks vaadelda tervikpildis, ühendatuna oma unikaalsuses üksteist täiendavate „linnade ketti“.** See oleks liikuvuspõhine lähenemine, mis eeldab sujuvaid transpordiühendusi (vms liikuvusteenuseid) linnadevahelises liikumises. Tõhusaks peetakse pigem üksteise ja seega kogu regiooni arengut toetav lähenemist kui karmist konkurentsist lähtuvat linnade arendamist (Martin 2010, Põhja-Inglismaa regiooni näitel). Regionaalse planeerimise ja koostöö vähesuse korral kaasnevad polütsentriliste linnaregioonide arendamisel täiendavad riskid, kus ühe keskuse „saatus“ sõltub kontrollimatutest protsessidest naaberkeskustes ja konkurentsituatsioon võib kõigi regionaalsete keskuste arengupotentsiaali teostamisele vastu töötada (Runge et al 2018, Sagan ja Grabkowska 2012).

Regionaalselt hõlmav lähenemine toob esile iga piirkonnas paikneva linna parimad omadused (tegevused, sh tootmine, hooajalised sündmused, nt festivalid, teenused, nt majutus, arhitektuuriobjektid, sh pärandobjektid, muinsusobjektid vms, looduskaunid kohad jpm).

Vastastikku toimiv sünergiline lähenemine võimendab iga üksiku linna kohaidentiteeti, muutes väärtusliku nähtavaks ja atraktiivseks nii regiooni erinevate kohtade vahel liikuvatele elanikele (elukoht, töö, haridusasutus, vaba aja veetmine) kui külastajatele (Martin 2010). Regiooni arendamine sellisel viisil võimaldab kujundada ka kompleksseid tulemuslikke kohaturundusstrateegiad.

Kokkuvõtteks

Teoreetiliste käsitluste analüüs osutab, et edukas kohanemine linnade kahanemisega ja sellest tingitud kõiki eluvaldkondi haaravate probleemidega eeldab selle vältimatu protsessi aktsepteerimist ja holistilist lähenemist linnapoliitiliste strateegiatega ümbermõtestamisel ja kujundamisel. Samas olukorras asuvate Lääne- ja Ida-Euroopa linnade praktika on seejuures mõnevõrra erinev ja tuleneb sotsiaalse süsteemi staabiilsuse/ebastabiilsuse ja vähem või rohkem demokraatia kogemusega ühiskondade erinevustest. Üldistatult võib märkida, et möödunud sajandil Ida-Euroopa riikides toimunud ühiskonna fundamentaalsed transformatsioonid on oluliselt mõjutanud ka linnapoliitilisi strateegiatega kujundamise ja linnaplaneerimise kultuuri (siin vaadeldud vastavalt olemasolevatele uuringutele Poola, endise Ida-Saksamaa kogemusi). Peamine erinevus, sõltumata ühiskonna ajaloolis-poliitilisest taustast, seisneb arusaamades ja dispositsioonides kahanemisprotsessi suunamise suhtes taaskasvule või pigem alternatiivsele uuenduslikule lähenemisele.

Seega on kohanemisstrateegiatega mõtestamisel oluline arvestada konkreetse kultuurikontekstiga nii kohalikus, regionaalses kui ühiskonna perspektiivis. Kohalik kultuur ja selles kujunenud hoiakud, eelistused ja käitumis- ning tegutsemistavad on määrava tähtsusega kohanemise ja uute lähenemispõhimõtete konstrueerimisel. **See nõuab kohalikest omavalitsustelt ja seal hõivatud ametnikelt peasjalikult inertsist vabanemist, avatust, intelligentsi ja mõistmist, et kohalikud elanikud on rikkalik ressurss kui oma kodukoha olemuse ja probleemide ekspertid.**

Kahanemisprobleemidega edukalt toime tulnud linnade praktika näitab, et kohalike elanike, ettevõtete, sh eriti tugeva koha-kuuluvustundega väikeettevõtete ja (haridus-, kultuuri-, meditsiini jm) asutustega koostööta ehk siis osaluskultuuri arendamiseta, ei ole võimalik jõuda jätkusuutlike linnaruumi arenduskavade loomiseni ega nende elluviimiseni. Ühtlasi tuleb kohalikul omavalitsusel arvestada kohalike elanike algatustega ning asuda omapoolse ekspertteadmise baasil vastavalt läbirääkimistesse.

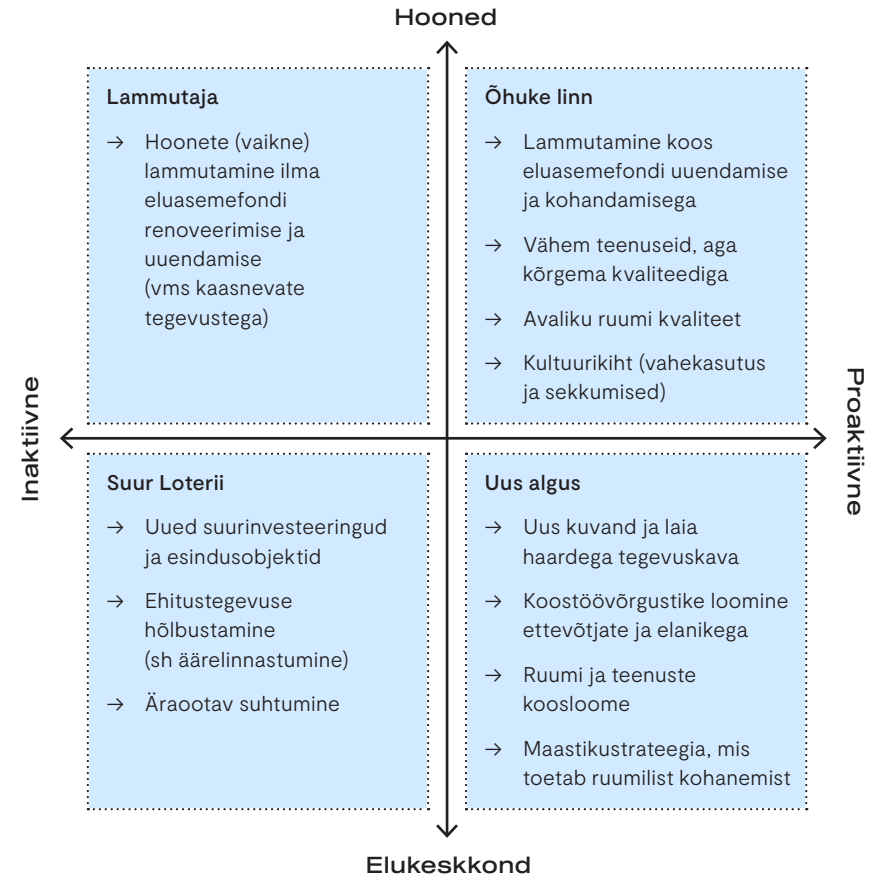
Hinnates igakülgset ja põhjalikult nii materiaalseid kui mittemateriaalseid ressursse — kohalikku kultuuripärandit, erinevate vanusgruppide ja sotsiaal-majanduslike staatustega inimeste hoiakuid ja eelistusi ning hõlmates kõiki tegevusvaldkondi nii kohalikus linna kontekstis kui regionaalses linnade ja asustuste süsteemis —, on võimalik jõuda uute innovaatiliste ideede genereerimise ja konstruktiivsete lahendusteni elukvaliteedi tõstmisel.

Konkreetsed juhtumid osutavad, et kahanemisega seonduvad probleemid on sedavõrd suured ja keerulised (töötus, noorte perede lahkumine, elanikkonna vananemine jms), et avalik sektor peab enam arvestama vajadusega ülesandeid ümber jagada, mitte üksnes erasektorile toele lootes, vaid ka kodanikuühiskonnaga arvestades. Selleks on vaja luua usaldussuhted, milleks annab võimaluse üksnes kogemus ja eelkõige osalejate hinnang kogemusele. Oluline kahanemisprotsessiga kohanemisel on aeg, mida üldjuhul kulub suhteliselt palju kriisiolukorras väljumiseks

Edukalt uuele kursile siirdumise eelduseks on, et kohalooma jätkub, otsustused on läbipaistvad, rakendatud praktikate tulemused on nähtavad ja kohalikud elanikud tunnevad end selles protsessis osalistena. Kohalooma toimub samaaegselt kohaturundusega kas latentset vormis, mis lähtub saavutatud kuvandimuutustest ning jälgitav nii linnaruumi erinevatel tasanditel uuendatud linnadisainis (elamud, avalik ruum), teenuste kättesaadavuse mugavuses kui inimeste hinnangutes või vastavalt konstrueeritud strateegiates. Kohalikust kultuurist lähtuvate innovaatiliste linnaarenduse strateegiate tulemusel (mida toetatakse osaliselt ka riiklikul tasandil vastavalt vajadusele) ei välista võimalust, et linna atraktiivsus kasvab võimalike uute elanike seas. Kahanemise pöördumine taaskasvaks on kahtlemata seotud laiemaulatuslike majandusprotsessidega riigis ja avatud maailmas.

Teoreetiliste, uuringutele tuginevate käsitluste analüüs osutab selgelt nagu väidavad Walsh ja Allin (2012), et linnade planeerimisel, sõltumata sellest kas on tegemist tavaolukorraga või kriisisattunud kahanevate linnadega, tuleb aru saada linnaruumi arendamise ees seisvate väljakutsete ja strateegilist planeerimisotsuste vahelisest suhtest kõikides nüanssides. See on võimalik üksnes *teaduslike uuringute läbiviimise kaudu*, mis analüüsib ruumiplaneerimise praktikaid spetsiifilistes kohalikes ja regionaalsetes kontekstides ning arvestab vastavate kultuuripraktikatega.

Kahanevate linnade strateegiaavalikud

Inaktiivne teljeots tähistab kahanemise ignoreerimist või kitsast taaskasvule orienteeritust. Proaktiivne lähenemine toetab erinevaid kohandamisstrateegiaid, mis erinevad nii hõlmavuse kui ressursside poolest. Antud stsenaariumid on pilootprojekti raames koostanud Kristi Grišakov. Stsenaariumite koostamisel on lähtunud käesolevas teoreetilises ülevaates toodust ning Mistra Urban Futures (2017) koostatud kahanevate linnade tegevuste kaardistusest.

Alexander, M., Hamilton, K. (2016).

Recapturing place identification through community heritage marketing.
European Journal of Marketing, Vol. 50 No. 7/8, pp. 1118–1136.

Anderson, B., Holden, A. (2008).

Affective Urbanism and the Event of Hope. Space and Culture.
vol. 11 no. 2, May 2008 142–159.

Bain, A. L., Landau, F.

Artists, Temporality, and the Governance of Collaborative Place-Making.
Urban Affairs Review 1–23.

Buffel, T., Phillipson, C., Scharf, T. (2012).

Ageing in urban environments: Developing „age-friendly“ cities.
Critical Social Policy 32(4) 597–617.

Guimarães, M. A, Catela Nunes, L., Barreira, A.P., Panagopoulos, T. (2016).

Residents' preferred policy actions for shrinking cities.
POLICY STUDIES, VOL. 37, NO. 3, 254–273.

Haase, A., Rink, D., Grossmann, K., Bernt, M., & Mykhnenko, V. (2014).

Conceptualizing urban shrinkage.
Environment and Planning A, 46(7), 1519–1534.

Haase, A., Wolff, M., & Rink, D. (2018).

From Shrinkage to Regrowth: The Nexus Between Urban Dynamics, Land Use Change and Ecosystem Service Provision.

In Urban Transformations: Sustainable Urban Development Through Resource Efficiency, Quality of Life and Resilience, ed by Sigrun Kabisch, Florian Koch, Erik Gawel, Annegret Haase, Sonja Knapp, Kerstin Krellenberg, Jaime Nivala and Andreas Zehndorf, 197–219. Cham: Springer International Publishing.

Hospers, G.-J. (2011).

Place marketing in shrinking Europe: Some geographical notes.
Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, July 2011, Vol.102(3), pp.369–375.

Hospers, J.-G. (2014).

Policy Responses to Urban Shrinkage: From Growth Thinking to Civic Engagement.
European Planning Studies, 2014, Vol. 22, No. 7, 1507–1523.

Liebmann, H., & Kuder, T. (2012).

Pathways and strategies of urban regeneration—deindustrialized cities in eastern Germany. European Planning Studies, 20(7), 1155–1172.

Lorentzen, A. B. (2012).

The experience turn of the Danish periphery: The downscaling of new spatial strategies.
European Urban and Regional Studies 20(4) 460–472.

Mace, A., Hall, P., Gallent, N. (2007).

New East Manchester: Urban Renaissance or Urban Opportunism?
European Planning Studies Vol. 15, No. 1, January 2007.

Madanipour, A. (2017).

Ephemeral landscape and urban shrinkage.
Landscape Research, VOL. 42, NO. 7, 795–805.

Madanipour, A. (2018).

Temporary use of space: Urban processes between flexibility, opportunity and precarity.
Urban Studies, Vol. 55(5) 1093–111.

Madanipour, A. (2019).

Contextuality of shrinkage and positionality of urban design.
Journal of Urban Design, VOL. 24, NO. 1, 65–77.

Martin, D. (2010).

Mobilities-Based Urban Planning in the North of England.
Mobilities, Vol. 5, No. 1, 61–81, February 2010

Mistra Urban Futures (2017).

Competing for Urban Land. Synthesis Report.

mistraurbanfutures.org/sites/mistraurbanfutures.org/files/competing_for_urban_land_sr3_130517_0.pdf

Paadam, K. ja Ojamäe, L. (2012).

Tallinna Linnavalitsuse uue hoone kavandamisest lähtuv mereäärse lähiala kujunemine ja sellega seotud kasutajagruppide hinnangud ja hoiakud.

Uuringuraport. Tallinn: TTÜ.

uuritud.tallinn.ee/uuring/vaata/2012/Tallinna-Linnavalitsuse-uue-hoone-kavandamisest-lahtuv-mereaaarse-lahiala-kujunemine-ja-sellega-seotud-kasutajagruppide-hinnangud-ja-hoiakud

Rink, D., Couch, C., Haase, A., Krzysztofik, R., Nadolu, B., & Rumpel, P. (2014).

The governance of urban shrinkage in cities of post-socialist Europe: policies, strategies and actors.

Urban Research & Practice, 7(3), 258–277.

Ročak, M., Hospers G.-J. & Reverda, N. (2019).

New horizons for old industrial areas: urban shrinkage and social capital in Blaenau Gwent, Wales.

Urban Research & Practice, DOI: 10.1080/17535069.2019.1568539

Runge, A., Kantor-Pietraga, I., Runge, J., Krzysztofik, R., & Dragan, W. (2018).

Can depopulation create urban sustainability in postindustrial regions?

A case from Poland. Sustainability, 10(12), 4633.

Scott, M., Lennon, M., Haase, H., Kazmierczak, A., Clabby, G., Beatley, T. (2016).

Nature-based solutions for the contemporary city; Re-naturing the city; Reflections on urban landscapes, ecosystems services and nature-based solutions in cities; Multifunctional green infrastructure and climate change adaptation: brownfield greening as an adaptation strategy for vulnerable communities?; Delivering green infrastructure through planning: insights from practice in Fingal, Ireland; Planning for biophilic cities: from theory to practice.

Planning Theory & Practice, 17:2, 267–300.

Schlappa, H. (2017).

Co-producing the cities of tomorrow: Fostering collaborative action to tackle decline in Europe's shrinking cities.

European Urban and Regional Studies 2017, Vol. 24(2) 162–174.

Spórna, T., Kantor-Pietraga, I., & Krzysztofik, R. (2016).

Trajectories of depopulation and urban shrinkage in the Katowice Conurbation, Poland.

Espace populations sociétés. Space populations societies, (2015/3–2016/1)

Stryjakiewicz, T., Kudlak, R., Ciesiółka, P., Kołsut, B., & Motek, P. (2018).

Urban regeneration in Poland's non-core regions.

European Planning Studies, 26(2), 316–341.

Stryjakiewicz, T., Ciesiółka, P., & Jaroszewska, E. (2012).

Urban shrinkage and the post-socialist transformation: The case of Poland.

Built Environment, 38(2), 196–213.

Walsh, C., Allin, S. (2012).

Strategic Spatial Planning: Responding to Diverse Territorial Development Challenges: Towards an Inductive Comparative Approach.

International Planning Studies Vol. 17, No. 4, 377–395, November 2012.